

ปัญญาญาณ ๗๓

ในการเจริญวิปัสสนา “โสภสัญญา-ญาณ ๑๖” นั้น ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมสามารถปฏิบัติเข้าถึง “ปัญญาญาณ” ได้ในจำนวนที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความพากเพียรอดทนกับ “ข้อประพฤติกปฏิบัติอันยิ่งยวด” ใน “อริยมรรคมีองค์ ๘-มัชฌิมาปฏิปทา” อย่างเข้าใจลึกซึ้งและถูกต้องตามคลองธรรม ที่มีความซับซ้อนเชิงนามธรรมขั้นสูง ที่เรียกว่า “อริปัญญา-ปัญญาอริยะ” ที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” อันเป็นข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้า แต่มีข้อยกเว้นที่ว่า “ปัญญาญาณ” ในข้อ ๖๘-๗๓ นั้น เป็น “พุทธญาณ” เฉพาะสำหรับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต “อสาธาณญาณ” ที่ไม่สาธาณแก่พระอริยสาวก ได้แก่ (๑) อินทริยปโรปริยัตตญาณ (๒) อาสยานุสยญาณ (๓) ยมกปาฏิหาริยญาณ (๔) มหากรุณาสมาปัตติญาณ (๕) สัพพัญญุตญาณ (๖) อนาวรณญาณ ฉะนั้น “ปัญญาญาณ ๗๓” ทั้งหมดดังกล่าวนี้ เกิดอุบัติขึ้นในวิปัสสนาภูมิเท่านั้น ดังนี้

๑. ปัญญาในการทรงจำธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว เป็น “สุตมยญาณ”
๒. ปัญญาในการฟังธรรมแล้วสังวรไว้ เป็น “สีลมยญาณ”
๓. ปัญญาในการสำรวมแล้วตั้งไว้ดี เป็น “ภาวนามยญาณ”
๔. ปัญญาในการกำหนดปัจจัย เป็น “ธรรมฐิติญาณ”
๕. ปัญญาในการย่อธรรมทั้งหลาย ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบันแล้วกำหนดไว้ เป็น “สัมมสนญาณ”
๖. ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรปรวนแห่งธรรมส่วนปัจจุบัน เป็น “อุทथัพพญาณ”
๗. ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความแตกไป เป็น “วิปัสสนาญาณ”
๘. ปัญญาในการปรากฏโดยความเป็นภย เป็น “อาทีนญาณ”
๙. ปัญญาในความปรารถนาจะพ้นไปทั้งพิจารณา และวางเฉยอยู่ เป็น “สังขารเปกขญาณ”
๑๐. ปัญญาในการออกและหลีกไปจากสังขารนิมิตภายนอก เป็น “โคตรภูญาณ”
๑๑. ปัญญาในการออกและหลีกไปจากกิเลส ชั้นๆ และ สังขารนิมิตภายนอกทั้งสอง เป็น “มรรคญาณ”
๑๒. ปัญญาในการระงับปโยคะ [การสร้างวิบากกรรม] เป็น “ผลญาณ”
๑๓. ปัญญาในการพิจารณาเห็นอุปกิเลสชั้นๆ อันอริยมรรคนั้นๆ ตัดเสียแล้ว เป็น “วิมุตติญาณ”
๑๔. ปัญญาในการพิจารณาเห็นธรรมที่เข้ามาประชุมในขณะนั้น เป็น “ปัจจบเวกขณญาณ”
๑๕. ปัญญาในการกำหนดธรรมภายใน เป็น “วัตถุนานัตตญาณ”
๑๖. ปัญญาในการกำหนดธรรมภายนอก เป็น “โคจรานานัตตญาณ”
๑๗. ปัญญาในการกำหนดจริยา เป็น “จரியานานัตตญาณ”
๑๘. ปัญญาในการกำหนดปรมัตถธรรม ๔ เป็น “ภูมินานัตตญาณ”
๑๙. ปัญญาในการกำหนดโลกุตระธรรม ๕ เป็น “ธรรมานานัตตญาณ”

๒๐. ปัญญาที่รู้ยิ่ง เป็น “**ญาตัญญูญาณ**”
๒๑. ปัญญาเครื่องกำหนดรู้ เป็น “**ตริณัญญูญาณ**”
๒๒. ปัญญาในการละ เป็น “**ปริจจาคัญญูญาณ**”
๒๓. ปัญญาเครื่องเจริญ เป็น “**เอกรสัญญูญาณ**”
๒๔. ปัญญาเครื่องทำให้แจ้ง เป็น “**ผัสสนัญญูญาณ**”
๒๕. ปัญญาในความต่างแห่งอรรถ เป็น “**อรรถปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๒๖. ปัญญาในความต่างแห่งธรรม เป็น “**ธรรมปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๒๗. ปัญญาในความต่างแห่งนิรุตติ เป็น “**นิรุตติปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๒๘. ปัญญาในความต่างแห่งปฏิภาณ เป็น “**ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๒๙. ปัญญาในความต่างแห่งวิหารธรรม เป็น “**วิหารัญญูญาณ**”
๓๐. ปัญญาในความต่างแห่งสมาบัติ เป็น “**สมาบัติตัญญูญาณ**”
๓๑. ปัญญาในความต่างแห่งวิหารสมาบัติ เป็น “**วิหารสมาบัติตัญญูญาณ**”
๓๒. ปัญญาในการตัดอาสวะขาดเพราะความบริสุทธิ์แห่งสมาธิอันเป็นเหตุให้ไม่ฟุ้งซ่าน เป็น “**อานันตริกสมาธิญาณ**”
๓๓. ทักษณาธิปไตยทัสนะ มีความเป็นอธิปัตอันใหญ่ยิ่ง [ญาณทัสนะ] วิหาราธิคมคุณเครื่องบรรลู่ [อภิปัญญา ความรู้ใหญ่ยิ่ง] คือ วิหารธรรม [ที่ตั้งอันแน่นอนแห่งธรรม] อันสงบ และปัญญาในความที่จัดเป็น ธรรมชาติโน้มไปในสมาบัติอันประณีต เป็น “**อรรถวิหารญาณ**”
๓๔. ปัญญาในความเป็นผู้มีความชำนาญด้วยความเป็นผู้ประกอบด้วยพละ ๒ ด้วยความระงับสังขาร ๓ ด้วยญาณจรिया ๑๖ และด้วยสมาธิจรिया ๕ เป็น “**นิโรธสมาบัติญาณ**”
๓๕. ปัญญาในความสิ้นไปแห่งความเป็นไปแห่งกิเลสและขั้นของบุคคลผู้รู้สีกตัว เป็น “**ปรีนิพพานญาณ**”
๓๖. ปัญญาในความไม่ปรากฏแห่งธรรมทั้งปวง ในการตัดขาดโดยชอบและในนิโรธ เป็น “**สมมติสัจญาณ**”
๓๗. ปัญญาในความสิ้นไปแห่งกิเลสอันหาสภาพต่างๆ และเดช เป็น “**สัลเลษัญญูญาณ**”
๓๘. ปัญญาในความประคองไว้ซึ่งจิตอันไม่หตุและจิตที่ส่งไป เป็น “**วิริยารัมภญาณ**”
๓๙. ปัญญาในการประกาศธรรมต่างๆ เป็น “**อรรถสันทัสนญาณ**”
๔๐. ปัญญาในการสงเคราะห์ธรรมทั้งปวงเป็นหมวดเดียวกันในการแทงตลอดธรรมต่างกันและธรรมเป็นอันเดียวกัน เป็น “**ทัสนวิสสุทธิญาณ**”
๔๑. ปัญญาในความที่ธรรมปรากฏโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นต้น เป็น “**ขันติญาณ**”
๔๒. ปัญญาในความถูกต้องธรรม เป็น “**ปริโยคานญาณ**”
๔๓. ปัญญาในการรวมธรรม เป็น “**ปทสวิหารญาณ**”
๔๔. ปัญญาในความมีกุศลธรรมเป็นอธิปัต เป็น “**สัจญาวิวัญญูญาณ**”
๔๕. ปัญญาในธรรมเป็นเหตุละความเป็นต่างๆ เป็น “**เจโตวิวิญญูญาณ**”

๔๖. ปัญญาในการอธิษฐาน เป็น “จิตตวิภูฏญาณ”
๔๗. ปัญญาในธรรมอันว่างเปล่า เป็น “ญาณวิภูฏญาณ”
๔๘. ปัญญาในความสลัดออก เป็น “วิโมกขวิภูฏญาณ”
๔๙. ปัญญาในความว่าธรรมจริง เป็น “ลัจฉวิภูฏญาณ”
๕๐. ปัญญาในความสำเร็จด้วยการกำหนดกายและจิตเข้าด้วยกัน และด้วยสามารถแห่งความตั้งไว้ซึ่งสูง
สัญญาและลหุสัญญา เป็น “อิทธิวิภูฏญาณ”
๕๑. ปัญญาในการกำหนดเสียงเป็นนิमितหลายอย่างหรืออย่างเดียวด้วยสามารถการแผ่วิตกไป เป็น “โสตธาตุ
วิภูฏญาณ”
๕๒. ปัญญาในการกำหนดจริยา คือ วิภูฏญาณหลายอย่างหรืออย่างเดียว ด้วยความแผ่ไปแห่งจิต ๓ ประเภท
อย่างเดียว สามารถแห่งความพ่องในแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย เป็น “เจโตปริยญาณ”
๕๓. ปัญญาในการกำหนดธรรมทั้งหลายอันเป็นไปตามปัจจัย ด้วยสามารถแห่งความแผ่ไปแห่งกรรมหลาย
อย่างหรืออย่างเดียว เป็น “บุพเพนิวาสานุสสติญาณ”
๕๔. ปัญญาในความเห็นรูปนิमितหลายอย่างหรืออย่างเดียว ด้วยสามารถแห่งแสงสว่าง เป็น “ทิพจักขุญาณ”
๕๕. ปัญญาในความเป็นผู้มีความชำนาญในอินทรีย์ ๓ ประการ ได้แก่ อนัญญาตัญญูสสามิดินทรีย์ ๑ [โสต
ปัตติมคคญาณ] อัญญินทรีย์ ๑ [โสตปาตติผลญาณ ถึงอรหัตตมคคญาณ] อัญญาตาวันทรีย์ ๑
[อรหัตตผลญาณ] นั่นคือ มีฐานะ ๑ + ๖ + ๑ = ๘ หมายถึง เกณฑ์การบรรลุมรรคผลของ “อริยบุคคล
๘” โดย “อาการ ๖๔” หมายถึง ประกอบด้วย “อินทรีย์ ๘” ได้แก่ (๑) “สัทธินทรีย์” มีความน้อมใจตน
เป็นบริวาร (๒) “วิริยินทรีย์” มีการระครองไว้เป็นบริวาร (๓) “สตินทรีย์” มีความตั้งมั่นเป็นบริวาร
(๔) “สมาธินทรีย์” มีความไม่ฟุ้งซ่านเป็นบริวาร (๕) “ปัญญาอินทรีย์” มีความเห็นเป็นบริวาร (๖)
“มณินทรีย์” มีความรู้แจ้งเป็นบริวาร (๗) “โสมนัสสินทรีย์” มีความยินดีเป็นบริวาร (๘) “ชีวิตินทรีย์”
มีความเป็นอธิบดี และมรรคผล ๘ [อริยบุคคล ๘] ซึ่งมีอินทรีย์ชั้นละ ๘ ประการในการเป็นอริยบุคคล
ซึ่งรวมทั้งหมดเป็น ๖๔ อาการ เป็น “อาสวัภยญาณ”
๕๖. ปัญญาในอรรถว่าเป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ เป็น “ทุกขญาณ”
๕๗. ปัญญาในอรรถว่าเป็นสิ่งที่ควรละ เป็น “สมุทญาณ”
๕๘. ปัญญาในอรรถว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำให้แจ้ง เป็น “นิโรธญาณ”
๕๙. ปัญญาในอรรถว่าเป็นสิ่งที่ควรเจริญ เป็น “มรรคญาณ”
๖๐. ปัญญาเห็นสภาพแห่งทุกข์ เป็น “ทุกขญาณ”
๖๑. ปัญญาเห็นเหตุแห่งทุกข์ เป็น “ทุกขสมุทญาณ”
๖๒. ปัญญาเห็นแจ้งในนิพพาน เป็น “ทุกขนิโรธญาณ”
๖๓. ปัญญาเห็นข้อปฏิบัติที่พ้นทุกข์ เป็น “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ”
๖๔. ปัญญาแตกฉานในความหมาย เป็น “อรรถปฏิสัมภิตาญาณ”

๖๕. ปัญญาแตกฉานในหลักธรรม เป็น “**ธรรมปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๖๖. ปัญญาแตกฉานในภาษา เป็น “**นิรุตติปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๖๗. ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการมีไหวพริบ เป็น “**ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตาญาณ**”
๖๘. ปัญญาเป็นเหตุให้ทรงทราบอริยาศัยแห่งเวไนยสัตว์ คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต เป็น “**อินทริยปโรปริยัตตญาณ**”
๖๙. ปัญญาเป็นเหตุให้ทรงทราบอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต เป็น “**อาสยานุสยญาณ**”
๗๐. ปัญญาแสดงปาฏิหาริย์เป็นคู่ๆ คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต เป็น “**ยมกปาฏิหาริยญาณ**”
๗๑. ปัญญาแสดงพระคุณอันยิ่งใหญ่แก่เวไนยสัตว์คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต เป็น “**มหากรุณาสมาปัตติญาณ**”
๗๒. ปัญญาอันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ สมันตจักขุ คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต เป็น “**สัพพัญญุตญาณ**”
๗๓. ปัญญาหยั่งรู้ตลอดทะเลสุปรุโปร่งไม่มีอะไรกั้นได้ ปัญญาอรอบรู้ ทศพลญาณ จักขุญาณ คือ ญาณเฉพาะพระตถาคต เป็น “**อนาวรณญาณ**”

แหล่งที่มา: พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 1-8 File 68